

ТІЛОВИХОВНА ТЕМАТИКА НА СТОРІНКАХ БУКОВИНСЬКИХ ПРАВОСЛАВНИХ КАЛЕНДАРІВ (II ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)

Дарійчук С.В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Автор статті проаналізував зміст україномовних щорічних календарів, що систематично випускало починаючи з 1874 року товариство «Руська бесіда». Виокремлено основні періоди їх видання, визначено причини, що не дозволяли збільшити кількість примірників видання протягом перших десяти років існування. Здебільшого видання були поділені на три частини: оповідання, есе, статті навчального та виховного характеру в щорічниках були виділені в окрему частину. З'ясовано, що згодом діапазон тематики статей розширився, все більше авторів розглядали проблеми виховання здорового, освіченого, патріотично налаштованого молодого покоління, зокрема тіловиховні та здоров'язберігаючі аспекти.

Ключові слова: Буковина, тіловиховання, преса, календарі, дівчата.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Проблема виховання здорового молодого покоління та підтримки фізичної активності особистості як ніколи злободенна в нинішньому суспільстві. Нестабільність у всіх сферах діяльності населення та зниження життєвого рівня його більшої частини, воєнні події на сході країни, несприятлива екологічна ситуація негативно впливають на спосіб життя людини. Останнім часом серед українських учених помічено стійкий інтерес до історії вітчизняної педагогіки. Він зумовлений необхідністю перегляду окремих принципів положень, висновків та їх об'єктивної оцінки, приведення до єдиної логічної системи вітчизняної педагогічної думки, відновлення істинної, складної і багатогранної картини історико-педагогічного процесу. Зокрема, почався процес відродження національної педагогічної школи і традицій, повернення незаслужено забутих імен видатних педагогів – учених, методистів і вчителів, громадських діячів, аналізу малодосліджених чи зовсім не досліджених проблем, що дають можливість повернути багато невідомих фактів з минулого вітчизняної науки і культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення досвіду висвітлення проблем фізичного виховання і здорового способу життя населення краю на сторінках преси представлено низкою праць педагогів, фахівців галузі тощо. Докладний аналіз основної тематики та провідних напрямів української преси Буковини другої половини XIX – першої половини XX ст., розробив М. Романюк. Аспекти оприлюднення результатів виховної діяльності громадських організацій Буковини, зокрема фізкультурно-спортивного спрямування та студентського напрямку різних історичних періодів вивчали М. Кожокар, Ю. Тумак. Пресу як чинник розвитку системи управління системою фізичного виховання в краї Австро-Угорського періоду розглядала О. Цибанюк, а її вплив на громадське усвідомлення проблеми необхідності заняття фізичними вправами – Н. Гнесь. Висвітлення результатів фізкультурно-оздоровчої роботи шкіл західноукраїнських земель присвячене дослідження В. Мужичка [1-5].

Проте цілісних наукових досліджень, які би проаналізували статті в засобах масової інформації буковинського регіону темою яких визна-

чено тіловиховні та здоров'язберігаючі аспекти виховання всіх верств населення краю, зокрема дітей та молоді нами не вийдено.

Завдання дослідження. Проаналізувати зміст тіловиховної та здоров'язберігаючої тематики на сторінках православних українських календарів, що виходили на Буковині досліджуваного періоду.

Виклад основного матеріалу. Характерним виданням Буковини досліджуваного періоду стали щорічні календарі. Дослідники преси краю визначали одночасний бурхливий розвиток організованого громадського життя українців та їх прагнення випускати власні періодичні видання. Починаючи з 1874 року товариство «Руська бесіда» систематично друкувало україномовний «Буковинський православний календар». Не припинявся випуск календаря і під час воєнних дій Першої світової війни, проте після окупації краю королівською Румунією видання біло закрито у 1918 році.

Аналіз змісту видань від заснування до закриття дозволяє виокремити основні періоди видання щорічних календарів. А саме: 1874-1885 рр. – період організаційних заходів щодо становлення редакції, визначення напрямів діяльності, винайдення шляхів фінансування; 1886-1914 рр. – виокремлення і чітко формулювання основної змістовної лінії видання, розвиток редакційної колегії, збільшення тиражу тощо. І третій, 1914-1918 рр. – діяльність видання під час Першої світової війни до остаточного закриття.

Крім того, вивчення змісту календарів 1874-1885 рр. сприяло виокремленню причини, що не дозволяли збільшити кількість примірників видання протягом перших десяти років існування. Першою причиною стало мова видання, а саме так зване «язичіє» – штучно створена шляхом синтезу церковно-літературної та російської з домішками місцевих народних говірок книжна мова, що не мала чітко визначених сталих правил.

Другою причиною непопулярності стала підтримка «язичія» і тої преси, яка на цій мові виходила з сторони прихильників мовної єдності з Російською імперією. Москвофіли також запевняли здатність народної мови піднятися до рівня літературної української мови на народній основі, що формувалась саме в цей період і зневажливо ставились до процесу її розвитку [14-15].

Ще однією став дуже великий об'єм шематизму – списки духовних осіб, списки усіх па-

рафій, стан церковного майна тощо, та відповідно, скупилий зміст не робили видання популярним серед буковинців.

З 1885 року відбулись значні зміни, а саме, редактором календарів став О. Попович, на політику редакції стали впливати місцеві народовці, видання почало виходити українською мовою, зміст видання змінився в сторону рівноваги релігійної інформації, історичних довідок та інформаційної «поучительної та розважальної» частини. Саме ці чинники призвели до значного підвищення тиражу до 1500 примірників у 1900 році. Окрім О. Поповича це видання редагували відомі буковинські діячі С. Воробкевич, Г. Воробкевич, Калитовський.

Необхідно також відзначити, що календар відігравав значну роль у боротьбі із аналіфазитизмом, поширенні «писаного слова» серед українського населення Буковини та своїм широким спектром інформації, статей, поезії залишається потужним історичним джерелом для подальших досліджень [5; 13]

Здебільшого видання були поділені на три частини: саме релігійна із церковним календарем, визначенням днів посту і свят, молитвами і передруками православних святинь. Другою, інформаційною частиною визначались поштові тарифи, величини виміру. В ній розглядалися звіти громадських організацій ощадного характеру, оприлюднювалась інформація про представників влади по містах і селах регіону із визначенням прізвищ, розташування шкіл краю та їх керівництво та багато іншого. Вірші, оповідання, есе, статті навчального та виховного характеру в щорічниках були виділені в окрему частину «поучительну та розважальну».

Враховуючи завдання дослідження, зазначимо, що спочатку календарі «Руської Бесіди» виходили штучно-мертвою мовою та були убогі не тільки на белетристику, а й на статті виховного спрямування. Згодом діапазон тематики статей розширився, все більше авторів розглядали проблеми виховання здорового, освіченого, патріотично налаштованого молодого покоління, окрема тіловиховні та здоров'язберігаючі аспекти.

В багатьох річних виданнях православних календарів зустрічається рубрика «Дуже важні ради для молодих і старих». При чому епіграфом до неї визначена фраза «за які будуть нам наші любі читачі завжди вдячні». Не зважаючи, що деякі поради повторювались, основною загальною темою цієї рубрики стало використання народних звичаїв та актуальних на той час методів збереження здоров'я. Наприклад, автор рубрики пропонує навчати дітей та пам'ятати дорослим вислови: «Лягай вчасно, а вставай рано!» або «Праця, умірковане і спокій запирають лікарів двері!», або «Старайся на власних ногах стояти, власними очима дивитися, май власну гадку і власну думку. Відповідай відважно і голосно!» [7, б/с].

Або в зрозумілій формі роз'яснює про профілактику захворювань: застудних – загартовуванням, «жолудкових» – помірністю у їжі, викривлень постави – правильними позами під час сидіння та стояння, систематичними заняттями іграми, гімнастикою і «занурюванням»! [там само].

Ще однією специфічною інформацією на сторінках православного календарю стала реклама дитячого ігрового майданчика із баштою, міст-

ком, сходами та іншим ігровим обладнанням. При чому, рекламний заклик визначав «Що може бути для дітей ще кращою забавою?» Замовлення на різновиди таких комплексів адресувались у Роттердам, Санкт-Петербург та Нью-Йорк. Відтак, найновіші тенденції у розвитку фізичного виховання дітей та молоді Європи та світу знаходили відзеркалення на сторінках періодичної преси краю та, що важливо, активно пропагувались навіть періодичними православними виданнями [8, б/с].

Розглянемо статтю О. Поповича «Дитину ховати то камінь глодати». Коротка анотація інформує нас про те, що матеріал розглядає один із прикладів вдалого родинного виховання. Одразу на початку статті педагог дає чітке визначення умов виховання сучасної молоді людини: щире серце, холодна голова, сильне і витривале тіло. При чому автор наголошує на необхідності співпраці школи, батьків і громадських організацій у справі виховання нового українця. Навіть дає рекомендації як поводитись із неслухами, брехунами, неохайними хлопцями і дівчатами, вважаючи за потрібне підходити до кожного індивідуально. А саме: розвивати фантазію у брехливого, спрямовуючи її на розповіді, складання казок і творів, нехай дитячих. Жвавого – мотивувати стати організатором всіх розваг, ігор і прогулянок, а також загальних родинних справ: прибирання, праці у городі тощо [9, с. 60-65].

Попович в статті чергує свої роздуми на тему виховання із спогадами про відвідування родини своїх родичів. В тій родині дітей не саджали за стіл із дорослими, приділяли увагу формуванню гігієнічних традицій, створювали умови для рухливих – на вулиці і малорухливих – у будинку ігор. Старші діти мили руки та обличчя на вулиці, а менші – у приготуваному місці на кухні. Господар пишався тим, що щоранку його вихованці загартовуються методом обтирання мокрим рушником, вважаючи це обов'язковою веселою родинною забавою [9, с. 63].

Автор розмірковує над тим, чи потрібна присутність дітей за столом, а також у простій, зрозумілій манері доводить, що спілкування між батьком і матір'ю є зразком для дітей на їх майбутнє подружнє життя. Негативне ставлення автора до насилья у родині відчувається одразу. Наприклад, педагог звертається до читача із питанням: «А ти хотів би щоб твій син вважав тебе за злодія? А дружина боялась, наче чорта?» [9, с. 60-65].

Загальним і чітким висновком може служити фраза: «Дитину ховати то камінь глодати. Але не має на світі справи кращої за ту як вчити та виховувати дітей» [9, с. 65].

Цікавою в контексті дослідження є стаття М. Шкурмана в цьому ж календарі. Автор розглядає проблеми українців, такі як тютюнопаління, алкоголізм, хронічні хвороби, високу смертність дітей тощо результатом неосвіченості, не вихованості. Він визначає складові формування «справжнього українця»: тілесне виховання (чистота тіла, вправи і вміння володіти своїм тілом, «вироблення в собі витривалості, сили, духу характеру»), праця, освіта, національне виховання, знання українських пісень!!! При чому складові викладені саме в такому порядку із вказівкою вагомості всіх [10, с. 77-80.]

До таких матеріалів відноситься і стаття «Дещо про виховання» невідомого автора. Основною тезою матеріалу визначено постулат про те, що засади виховання в родині починаються в сім'ї, особистий приклад батьків вважається основним чинником щасливої родини: «який тато, такий і син» [11, с. 42].

Окрему увагу автор приділяє здоров'ю молоді жінки, і відповідно визначає негативні фактори, а саме: ранній шлюб та материнство, тяжка праця, зокрема під час вагітності, відсутність гігієнічних умов побуту та родинних традицій. Його першою рекомендацією стала теза про недопустимість з боку батьків шлюбу за договором або за багате придане, та обов'язкове виважене рішення дівчини та підтримка її родини.

Ще одну важливу проблему автор піднімає у цій статті. Виховання немовлят, на його думку, це не лише годування та догляд. Він піднімає проблему сільських родин, де маленька дитина залишається без нагляду (автор говорить про роботу в полі – С.Д.) і паралельно розглядає життя такої дитини у місті. Прихильність автора відчуваємо і при аналізі діяльності фребелівських «огорожків» у справі виховання дітей. Зокрема, фізична праця і рухова активність виокремлені як найвпливовіші складові всебічного виховання дітей» [11, с. 43].

Буковинський православний календар на 1892 рік продовжує традицію, що спостерігалась у минулих щорічниках. Таким матеріалом стали статі «Добрі ради», в яких розглядалися поради щодо використання лікарських рослин (в цьому виданні – кропиву звичайну, васильок, кукурудзу – С.Д.), інформацію про небезпечні хвороби і шляхи боротьби із ними, правильне харчування і вживання вітамінів (вживання петрушки взимку

та варіанти її заготовки – С.Д.), засобів догляду за тілом і волоссям. Остання порада рекомендаційного характеру визначала терміни миття: не менше одного разу на тиждень [12].

Діячі антиалкогольного руху використовували сторінки пресових видань як можливість оприлюднити інформацію про шкоду вживання алкоголю. Не стали винятком і календарі. Автор статті «Горілка, віно і пиво», що була надрукована у 1911 році, доктор Р. Геровський в доступній формі проводить аналіз статистичних даних щодо вживання алкогольних напоїв в країнах світу і доводить, що навіть в Росії вживання горілки майже в два рази менше чим в Австро-Угорщині, 5 літрів на рік на одну особу. При розрахунках враховувались навіть діти та літні люди. Далі автор проводить докладний аналіз наслідків вживання таких напоїв, розвіює міф про те, що пиво і вино нічим не зашкоджують людському організму. Крім переліку хвороб, що викликає вживання таких напоїв, автор наводить жахливу статистику про кількість людей, що здійснили злочин і потрапили у в'язницю [13].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку. Отже, тіловиховна та здоров'язберігаюча тематика з'являється на сторінках преси краю досліджуваного періоду майже на етапі її заснування. Значну увагу цій темі приділяла українська преса. Навіть видання релігійного спрямування не оминали статті виховного характеру. Особливу увагу приділяли аспектам здорового харчування та гігієнічним навичкам, зокрема дівчат та молодих жінок. У подальших наукових розвідках варто приділити адресну увагу тим засобам масової інформації на інших регіональних мовах, які активно пропагували фізичне виховання на своїх шпальтах.

Список літератури:

1. Кожокар М.В. Фізичне виховання – як стрижень реалізації провідних напрямів діяльності академічної корпорації «Запороже» Чернівецького університету / М.В. Кожокар // Вісник Чернівецького національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання і спорт. – Чернівці, 2015. – Вип. 129(1). – С. 116-118.
2. Тумак Ю.І. Фізичне виховання дітей та молоді в громадських товариствах Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.) [Текст]: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук. Спец. 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Ю.І. Тумак. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – 22 с.
3. Цибанюк О.О. Організаційна структура управління системою фізичного виховання школярів Буковини (II половина XIX – початок XX ст.) / О.О. Цибанюк // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2014. – Вип. 17. – С. 268-272.
4. Мужичок В.О. Педагогічні засади організації фізкультурно-спортивної роботи в загальноосвітніх школах Західної України (1919-1939 рр.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Мужичок Вадим Олександрович. – Чернівці, 2011. – 20 с.
5. Романюк М. Українські часописи Північної Буковини (1870-1940): Історико-бібліографічне дослідження / М.М. Романюк, М.В. Галушко. – Львів: Фенікс, 1999. – 428 с.
6. Буковинський православний календар на рік переступний 1892. Річник 19. – Чернівці: «Руська Бесіда», 1892. – 101 с.
7. Буковинський православний календар на рік звичайний 1907. Річник 34. – Чернівці: Накладом тов-ва «Руська Бесіда», 1906. – 80 с.
8. Буковинський православний календар на рік звичайний 1909. – Чернівці: з друк. тов-ва «Руська Рада», 1908. – 113 с.
9. Попович О. Дитину ховати то камінь глодати / Омеляни Попович // Буковинський православний календар на звичайний рік 1886. – Річник 13. – Чернівці: Печ. Чопа, 1885. – 116 с.
10. Шкурган Н. Дещо о науці / Николай Шкурган // Буковинський православний календар на звичайний рік 1886. – Річник 13. – Чернівці: Печ. Чопа, 1885. – 116 с.
11. О.П. Дещо про виховання / О.П. // Буковинський православний календар на рік переступний 1892. Річник 19. – Чернівці: «Руська Бесіда», 1892. – С. 42-44.
12. Вашковецький В. Добрі ради / Василь Вашковецький // Буковинський православний календар на рік переступний 1892. Річник 19. – Чернівці: «Руська Бесіда», 1892. – 101 с.

13. Геровский Р. Горілка, віно і пиво / Р. Геровский // Православний календар на звичайний 1911 рік. Річник 38. Чернівці: Руська Рада, 1911. – 144 с.
14. Енциклопедія українознавства. Словникова частина. [в 11 т.]. – Париж, Нью-Йорк: «Молоде життя»; Львів, Київ «Глобус». – 1955-2003.
15. Муромцева О.Г. Язичіє / О.Г. Муромцева // Українська мова. Енциклопедія. – 2000.
16. Буковинський православний календар <https://uk.wikipedia.org/wiki>

Дарийчук С.В.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

ТЕМАТИКА ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ НА СТРАНИЦАХ БУКОВИНСКИХ ПРАВОСЛАВНЫХ КАЛЕНДАРЕЙ (II ПОЛОВИНА XIX – НАЧАЛО XX ВЕКА)

Аннотация

Автор статьи проанализировал содержание украиноязычных ежегодных календарей, которые выпускало начиная с 1874 года общество «Русская беседа». Выделены основные периоды их издания, определены причины, которые не позволяли увеличить количество экземпляров издания в течение первых десяти лет существования. В основном издания были разделены на три части: рассказы, эссе, статьи учебного и воспитательного характера в ежегодниках были выделены в отдельную часть. Выяснено, что впоследствии диапазон тематики статей расширился, все больше авторов рассматривали проблемы воспитания здорового, образованного, патриотически настроенного молодого поколения, в частности физического воспитания и здоровьесберегающие аспекты.

Ключевые слова: Буковина, тиловиховання, преса, календари, девушки.

Dariychuk S.V.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

TOPICS OF PHYSICAL EDUCATION ON THE PAGES OF BUKOVYNIAN ORTODOX CALENDAR (II HALF OF XIX – EARLY XX CENTURY)

Summary

The author has analyzed the content of Ukrainian annual calendars, which were issued since 1874 Company «Russian conversation.» The basic periods of their publication, the reasons of which are not allowed to increase the number of copies of the edition for the first ten years of existence. Basically publications were divided into three parts: short stories, essays, and academic educational nature in the yearbooks were in a separate part. It was found that subjects subsequently expanded range of articles, more and more authors have considered the problem of raising a healthy, educated, patriotic young generation, in particular, physical education and health-saving aspects.

Keywords: Bukovina, tilovihovannya, newspapers, calendars, girl.